

Vodič za programe obuke

„Efektivni i pouzdani nastavnici i ostalo nastavno osoblje“

Radne grupe za obrazovanje (RAN EDU)

Ovaj rad su napisali **Steven Lenos** i **Marjolein Keltjens** iz Centra za odličnost Mreže za podizanje svesti o radikalizaciji.

Stavovi izraženi u ovom radu pripadaju isključivo autorima i ne moraju uvek odražavati stavove Centra za odličnost Mreže za podizanje svesti o radikalizaciji, Evropske komisije ili bilo koje druge ustanove ili učesnika u radnoj grupi RAN EDU.

Izjave zahvalnosti

Posebnu zahvalnost zaslužuju vođe radne grupe RAN EDU Karin Heremans (BE) i Michèle Hassen (FR) zbog svog doprinosa u izradi ovog vodiča i kao predsedavajući zasedanja radne grupe RAN EDU u Helsinkiju (1–2. marta 2017).

Ovaj vodič je napisan u saradnji s učesnicima sastanka u Helsinkiju: Patrick Wolf (AT), Bruno Sedran (BE), Igor Đorđević (HR), Jesper Holme Hansen (DK), Szilvia Kalman (COM), Jan Löfstrom (FI), Aija Kortessmaa (FI), Satu Elo (FI), Maria Edel (FI), Leena Malkki (FI), Bram Edel (FI), Daniel Sallamaa (FI), Pierre Carrolaggi (FR), Karen Prévost-Sorbe (FR), Manfred Diekenbrock (DE), Mark Medebach (DE), Alexandra Vassiliou (EL), Veszna Wessenauer (HU), Mary Ryan (IE), Igor Kitaev (IT), Jennie Holck-Clausen (NO), Sylvia Ondrisova (SK), Mieke Bernaerts (NL), Fleur Nollet (NL), Stijn Sieckelinck (NL), Rob Hommen (NL), Abigail Clay (UK), Alan Fraser (UK), Geraint Evans (UK), Jon Nicholas (UK) i Ted Huddleston (UK).

Uvod

Budimo realni. Činjenica je da se škole i njihovo osoblje suočavaju s radikalizacijom i problemima koji su s njom povezani ili vode ka radikalizaciji. Mnogi nastavnici ulaze u žestoke rasprave sa studentima koji izražavaju ekstremna mišljenja. Vodeći izazovne razgovore, oni mogu pokušati da diskutuju o osjetljivim temama i da se pozabave suprotstavljenom ponašanju učenika u svojim učionicama. Ili, ako jedan od učenika počne upadljivo da se povlači ili udaljava, nastavnici možda neće biti sigurni koji će tok delovanja uslediti. Pojedine škole doživele su gubitak učenika koji su otišli u takozvanu Islamsku Državu. Škole zaista smatraju da je neophodno i da moraju delovati, pa žele imati ulogu u tome. Ovo je jasno navedeno u Manifestu o obrazovanju u okviru Mreže za podizanje svesti o radikalizaciji (RAN)¹.

Međutim, škole i osoblje moraju biti opremljeni da bi to uradili pravilno. Kao što je objašnjeno u tematskom dokumentu Mreže za podizanje svesti o radikalizaciji „Uloga obrazovanja u sprečavanju radikalizacije“², nastavnici su u poziciji da podstiču demokratske vrednosti u učionici. Ako se to ne može učiniti u školi, društvo je u nevolji.

U svetlu sve veće polarizacije i „novih“ pojava kao što je verski motivisan ekstremizam, mnogi nastavnici izražavaju zabrinutost zbog nedostatka znanja, veština i samopouzdanja da bi adekvatno reagovali na izazov. Kao što je diskutovano na sastanku Mreže za podizanje svesti o radikalizaciji „Školski rukovodioci i sprečavanje radikalizacije“³, školski rukovodioci su pod pritiskom da uspostave ravnotežu u stvaranju pravog okruženja za ovako teške razgovore. S jedne strane, želeli bi da učenici imaju prostora za slobodno izražavanje svojih osećanja i da istraže ponekad suprotstavljene ili nedemokratske stavove. S druge strane, oni moraju da upravljaju potencijalno negativnim, pa čak i besnim reakcijama roditelja, kolega, štampe i političara. Od direktora škola takođe se zahteva da zaštite fizičku i mentalnu sigurnost svih učenika i nastavnog osoblja.

Ako nastavnici, direktori i ostalo nastavno osoblje ispunjavaju svoje uloge i budu pripremljeni i osnaženi, obuka je od ključnog značaja. Programi obuke na temu radikalizacije se eksponencijalno povećavaju: javljaju se u različitim oblicima, a njihov kvalitet varira. Stoga, koje su vrste obuke na raspolaganju? Kako izabrati? I u šta uložiti vreme i novac? Radna grupa RAN EDU raspravljala je o ovim temama na svom sastanku u Helsinkiju (Finska) 1. i 2. marta 2017. godine, a podaci za ovaj vodič o programima obuke obezbeđeni su udruženim naporima.

¹ Videti https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/docs/manifesto-for-education-empowering-educators-and-schools_en.pdf (Mreža za podizanje svesti o radikalizaciji. (2016). RAN PREVENT: Manifest za obrazovanje – osnaživanje nastavnika i škola)

² Videti https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/role_education_preventing_radicalisation_12122016_en.pdf (Mreža za podizanje svesti o radikalizaciji. (2016). RAN tematski dokument: „Uloga obrazovanja u sprečavanju radikalizacije“)

³ Videti https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/about-ran/ran-edu/docs/ex_post_paper_ran_edu_antwerp_19-20_04_2016_en.pdf (Mreža za podizanje svesti o radikalizaciji. (2016). Naknadna (ex post) evaluacija RAN EDU: „Rukovodstvo škole i sprečavanje radikalizacije: uspostavljanje uslova za bezbedno i demokratsko okruženje“)

Pogled RAN EDU na radikalizaciju i radikalna lica

Termini kao što su radikalan, radikalizacija, ekstremne ideje i ekstremisti obično izazivaju veliku pometnju, a ponekad čak i žestoku raspravu. Ovaj rad je pokušaj da se uvede jezik koji reflektuje RAN, a **takođe** služi i prosvetnim radnicima koji rade sa omladinom.

Važan deo podučavanja jeste priprema studenata da se suoče sa kretanjima u društvu. Mladi ljudi koji su na pragu punoletstva i statusa odraslih državljana osporavaju ideje, ispituju granice i izražavaju svoja mišljenja, ponekad suprotstavljena. Škole treba da budu bezbedno mesto na kojem će se raspravljati o navodnoj nepravdi i razlozima za zabrinutost, te izražavati agitacija ili ljutnja. U takvom okruženju, zdrava količina radikalizma nije razlog za zabrinutost. Radikali pokreću promene i bore se za socijalnu pravdu. Da nije bilo radikala koji su osporavali sistem i *status quo*, danas ne bi bilo ni ženskih prava, ni fundamentalnih prava niti politike za održivi razvoj i zaštitu životne sredine. Škole treba da budu mesto za izražavanje radikalnih ideja, pa čak i ekstremnih mišljenja. Ali, to treba da se odigrava u bezbednom, pedagoškom okruženju, pod nadzorom obučениh nastavnika. To omogućava suočavanje i osporavanje radikalnih ideja, a mladi radikali se odvrćaju s puta koji bi ih mogao odvesti u ekstremizam, pa čak i nasilje.

Stoga, radikali i radikalne ideje sami po sebi nisu razlog za zabrinutost. Međutim, postoji realni problem s radikalizacijom jer dovodi do kršenja ljudskih prava ostalih, do zločina iz mržnje, pa čak i ekstremističkog nasilja i terora. Ovaj oblik radikalizacije dovešće do toga da mladi ljudi ugrožavaju društvo i sopstvenu budućnost izlažu riziku.

Šta predstavlja ovaj vodič?

Ovaj vodič nije samo spisak svih postojećih programa obuke. On uvodi okvir za diskusiju o različitim opcijama za programe obuke i module obuke u programu ili planu za obuku nastavnika.

Naš pristup pitanju radikalizacije u školama dodeljuje nastavnicima ulogu u zaštiti učenika od eksploatacije od strane regrutera i pripadnika ekstremističkih grupa koji vrše radikalizaciju. Nastavnici su edukatori i omogućavaju bezbedan prostor koji može da podstakne osećaj pripadnosti državi, kritičko razmišljanje i izgradnju identiteta. To je najbolja linija odbrane protiv ekstremističkih tendencija koje ugrožavaju vladavinu prava i osnovna prava u Evropi. Kada je reč o nastavnicima i školama spremnim da ulože dragoceno vreme i novac u obuku, nadamo se da će im ovaj vodič pomoći da razjasne šta im je potrebno, šta im nedostaje i šta bi trebalo da traže.

Kreatori kurseva obuke i oni koji su zaduženi za politiku obuke nastavnika ili profesionalnog razvoja mogu kkoristiti **taksonomiju** kako bi utvrdili da li su kompetencije obuhvaćene.

Za obe stvari toplo preporučujemo usredsređivanje ne samo na radikalizaciju ili čak terorizam, već i na profesionalne uloge, doprinose i ograničenja osoblja koje čeka obuku. Naposletku, cilj je podizanje svesti i „**prenos**“: smisliti plan obuke i stvoriti okruženje koje omogućava svakodnevnu primenu obuke na poslu.

1. Različite vrste obuke

„Obučavanje škola za sprečavanje radikalizacije i borbu protiv ekstremizma“ moglo bi se lako protumačiti kao „podučavanje škola kako da prepoznaju znake radikalizacije“ ili „upućivanje nastavnika da promovišu demokratiju“. Diskusije RAN EDU pokazuju da, iako ove vrste programa obuke zaista postoje, potrebno je više rada i obuke da bi se škole osposobile da ostvare svoj potencijal. Pregled programa obuke u različitim evropskim zemljama otkrio je tri tipa programa obuke:

- A. oni koji nude osnovnu obuku za osnaživanje i stvaranje otpornosti nastavnika;
- B. oni koji štite i stvaraju bezbedne demokratske škole;
- C. oni koji pomažu u razvoju veština za suočavanje s postojećim izazovima.

U okviru svake od tri grupe programa obuke moguće je prepoznati nekoliko programa obuke čiji se ciljevi učenja razlikuju. Te grupe se mogu koristiti za strukturu diskusije i odlučivanja o obuci za škole. Svesni smo da program obuke često može da ima nekoliko ciljeva učenja istovremeno, kao i da postoje zapravo kombinacije nekoliko programa.

Postoji nekoliko tema i programa obuke koji su s njima povezani.

- A. Osnovna obuka za osnažene i otporne nastavnike
  1. osnaženi i otporni nastavnici
  2. nastavnik kao facilitator za rasprave i grupne razgovore
- B. Zaštita i stvaranje bezbednih demokratskih škola
  3. svest i razumevanje rizika od radikalizacije i vrbovanja
  4. kako pretvoriti škole u bezbedni i demokratski mikrokosmos društva?
  5. fizička bezbednost
- C. Veštine za suočavanje s današnjim izazovima
  6. medijska pismenost, lažne vesti i zavere
  7. obuka o depolarizaciji, tenzije u društvu, ulaganje u mir i socijalnu stabilnost
  8. bavljenje kulturama, religijom, ideologijom i identitetom.

A. Osnovna obuka za osnažene i otporne nastavnike

1. Osnaženi i otporni nastavnici

Zbog čega je ovo važno za škole?

Pod pritiskom roditelja, učenika i zajednice, nastavnici treba da budu samouvereni i osnaženi da bi uspešno radili na situacijama s kojima se suočavaju. Naravno, oni imaju lične predrasude u svojoj profesionalnoj ulozi i poseban izazov za njih će predstavljati suočavanje s pitanjima koja lično utiču na njih ili s pogledima koji se suprotstavljaju njihovima.

U svetlu ovih izazova, nastavnici treba da poznaju svoja ograničenja i da budu samosvesni i samo-refleksivni. Osim toga, treba da izgrade odnos sa svojim učenicima: učenici će naučiti više na osnovu toga kako su podučavani nego na osnovu toga o čemu se predaje. Stav je važniji od tehnike, a nastavnici etos na papiru mogu da pretvore u etos u praksi.

Koji je cilj ove vrste obuke?

Ova vrsta obuke postavlja sledeće ciljeve za nastavnike.

- Povećati svest nastavnika o njihovoj unutrašnjoj viziji, vrednostima i prednostima. Oni treba da razumeju očekivanja i kompetencije koje su neophodne za njihovu ulogu;
- Poboljšati interaktivne veštine, komunikaciju, rešavanje problema i kritičko razmišljanje;
- Razvijati veštine koje olakšavaju diskusiju;
- Naučiti kako se moć efikasno i pravilno koristi;
- Učiti zajedno s kolegama i od njih i razmišljati, posmatrati, diskutovati i podržavati o međusobnoj profesionalnom razvoju;
- Imati sposobnost za se zatraži podrška tima;
- Stvoriti bezbedne i demokratske škole diskutujući o realnim životnim problemima u učionici;
- Naučiti kako se postaje samokritičan i samorefleksivan: „Kako postupam u različitim i zahtevnim situacijama u učionici?“ Razmišljati o negativnim uticajima etiketiranja. Pratiti ciklus „planiraj, uradi, proveri i postupi“;
- Osećati se samouvereno, udobno i opušteno;
- Prihvatiti da niko nema sve odgovore;
- Naučiti veštine deeskalacije;
- Naučiti kako se stvara atmosfera inkluzije;
- Postati profesionalni nastavnik koji je svestan svojih ličnih predrasuda i sposoban da kontroliše te predrasude.

Ko je ciljna grupa?

Ciljna grupa se definiše kao:

- sve škole i svi nastavnici.

Ključne poruke i preporuke

- Profesionalnost mora da karakteriše etos čitave škole, a ne samo učionice. Zbog toga je presudna podrška direktora.
- Stvoriti okvir za škole kako bi mogle da osmisle obuku koja će odgovarati njihovim potrebama.
- Da bi nastavnik postao osnažen i otporan, mora da prođe kroz proces stalnog razvoja i razmišljanja.
- Obuka mora da pruži praktičnu pomoć nastavnicima.
- Nastavnici će učiti i razvijati se: stoga je neuspeh dozvoljen samo kao deo procesa učenja.
- Treba biti svestan mogućih razlika/izazova prilikom obuke neiskusnih i iskusnih nastavnika. Neiskusni nastavnici možda neće u početku imati šta da nadograde, dok iskusni nastavnici mogu da odbiju da se promene.
- Obuka ne treba direktno da se bavi radikalizacijom i ekstremizmom. Međutim, kada se pojave pitanja radikalizacije i nasilnog ekstremizma, važno je upoznati nastavnike s kontekstom: Ko definiše šta je „radikalno“ ili „ekstremno“?
- Mora se naglasiti razlika između znanja i emocionalnih kompetencija. Znanje je povezano sa informacijama (gde se dobijaju, kako se prenose), dok su emocionalne kompetencije povezane s načinom na koji se odnosimo (prema sebi, drugima, grupi i zajednici).
- Cilj je sprečiti nasilje, a ne ugušiti kreativnost ili radikalno razmišljanje.

Primeri

- osnaženi nastavnici (opisano u zbirci RAN)
- IC (Integrativno kompleksno) razmišljanje (opisano u zbirci RAN)
- neurolingvističko programiranje (NLP) (opisano u zbirci RAN)
- podučavanje o kontroverznim pitanjima (opisano u zbirci RAN)
- škole u kojima se ovo dešava mogu da posluže kao primeri dobre prakse.

2. Nastavnik kao facilitator za rasprave i grupne razgovore

Zbog čega je ovo važno za škole?

Uloga nastavnika se u velikoj meri promenila. Ne bi se moglo reći da nastavnici rade mnogo više od samog prenošenja znanja učenicima frontalnim stilom: njihova nova uloga jeste da olakšaju diskusiju, pa čak i žestoku raspravu o situacijama iz stvarnog života, događajima iz vesti ili ličnom životu njihovih učenika. Ove razgovore može pokrenuti nastavnik ili se spontano razvijaju. To zahteva od nastavnika da variraju različite pristupe i uloge: neutralni predsedavajući, đavolji advokat ili podsetnik na zvanični smer, kao što je opisano u kompletu za obuku nastavnika „Podučavanje o kontroverznim pitanjima“⁴. Ova nova uloga koju nastavnici imaju u odnosu na svoje đake nije samo relevantna za sprečavanje radikalizacije, odnosno za zaštitu i izgradnju otpornosti. Ona je generička promena nametnuta zahtevnim vremenima.

⁴ Videti <http://pjp-eu.coe.int/en/web/charter-edc-hre-pilot-projects/teaching-controversial-issues-developing-effective-training-for-teachers-and-school-leaders> (Savet Evrope: (2016). Živeti s kontroverzom. Podučavanje o kontroverznim pitanjima kroz obrazovanje o demokratskom građanstvu i ljudskim pravima (EDC/HRE): Komplet za obuku nastavnika (Strazbur: (Publikacije Saveta Evrope))

Pričanje, slušanje i naročito dijalog su načini učenja. Ljudima se daje pravo glasa: osećaju da su uključeni i veruju da se njihova mišljenja uzimaju u obzir. Učenici treba da nauče kako da funkcionišu u demokratiji i razumeju da to podrazumeva (saslušati) različita mišljenja.

Koji je cilj ove vrste obuke?

Ova vrsta obuke postavlja sledeće ciljeve za nastavnike.

- Znati koje uloge mogu da preuzmu u diskusijama (npr. olakšavanje ili diskutovanje).
- Biti uveren u svoje sposobnosti kada se pojave kontroverzna pitanja.
- Pokušati da nastave razgovore čak i kada je to zahtevno, i proširivati poglede učenika podstičući ih da razumeju različita stanovišta.
- Pokazati učenicima da ima više, a ne samo jedna „dobra“ ideja.
- Posmatrati učenike kao pojedince, a ne kao pripadnike posebne grupe na osnovu percipiranih rodni, rasni, etničkih, seksualnih i klasnih identiteta. U tom smislu, neće pomoći pitanja kao što su: „Šta misliš o ovome kao žena/musliman?“
- Stvoriti okruženje u kojem nastavnici mogu da upoznaju svoje učenike s različitim argumentima i perspektivama.
- Imati svest o tome da oni često misle da imaju „pravi odgovor“, a da studenti ovo poznaju kao „nastavničku agendu“.

Ko je ciljna grupa?

Ciljna grupa se definiše kao:

- nastavnici.

Ključne poruke i preporuke

- Nastavnicima treba dozvoliti da podučavaju u svojoj oblasti specijalizacije: tako će se mnogo verovatnije povezati sa učenicima i započeti dijalog. Svakom nastavniku potrebne su veštine komunikacije i dijaloga, što takođe može da napravi razliku u ostalim metodama vođenja debate.
- Obučiti više nastavnika iz zemalja iz kojih potiču učenici i s kojima se učenici mogu poistovetiti, jer tako mogu da posluže kao uzori.
- Iako nastavnici možda misle da su pod pritiskom da uvek daju odgovor, to nije realno. Bolje je biti otvoren i objasniti da jedna osoba ne može da bude stručnjak za sve oblasti.
- Isto tako, nastavnici uvek treba da imaju konkretan završetak/kraj za svoja predavanja: neophodno je pažljivo planiranje.
- Ako učenik koristi lažne/neistinite činjenice da bi odbranio svoj stav, ne možete ga ubediti ako mu date drugačije informacije. Kada učenik smatra da ga niko ne sluša, nastavnici treba da naprave prostor za pritužbe; ponekad će učenici dovesti u pitanje informacije koje poseduju ukoliko ste saslušali njihove pritužbe.

Primeri

- Podučavanje o kontroverznim pitanjima.

B. Zaštita i stvaranje bezbednih demokratskih škola

3. Svest i razumevanje rizika od radikalizacije i vrbovanja

Zbog čega je ovo važno za škole?

Škole su na udaru i uvek prve prepoznaju rizike od radikalizacije. Nastavnici treba da se postaraju da njihovi odgovori budu uravnoteženi i proporcionalni (ni preterano obimni, ni preterano oskudni, a dati u pravom trenutku). Postoji i opasnost od demonizacije i kriminalizacije predmetne materije. Ključ leži u stručnom razgovoru: nastavnici treba da prepoznaju da je takođe neophodno razgovarati o radikalizaciji s kolegama i ostalim stručnjacima. Posmatrati radikalizaciju i vrbovanje kao rizik koji se svrstava pod zaštitu.

Koji je cilj ove vrste obuke?

Ova vrsta obuke postavlja sledeće ciljeve za nastavnike.

- Razumeti proces radikalizacije, motive i faktore radikalizacije, kao i profile i proces radikalizacije. Trebalo bi da prepoznaju moguće znake da se nešto dešava;
- Uništavanje mitova: odbacivanje mitova o radikalizaciji;
- Steći bolje razumevanje termina „radikalizacija“. Definisati šta „radikalizacija“ jeste, a šta nije (!), istovremeno vodeći računa o preciznosti definicija;
- Staviti u kontekst lokalna pitanja u okviru globalnog fenomena radikalizacije;
- Svest i razumevanje rizika od radikalizacije i vrbovanja i njihova uloga u prevenciji;
- Osnaženost znanjem i samopouzdanjem;
- Svest o znacima i poznavanje koraka koje treba preduzeti;
- Shvatiti razliku između ličnih mišljenja i utvrđenih zajedničkih vrednosti u školi i potencijalnog uticaja ličnih predrasuda;
- Svest o ulozi i mogućnostima u očuvanju principa;
- Poznavanje procedura i protokola.

Ko je ciljna grupa?

- Nastavnici i direktori škola.
- Mešovite grupe s ostalim stručnjacima, kao što su oni zaduženi za brigu i roditelji.
- Svi odrasli u školama („obrazovna zajednica“).
- Sadašnje „odabrano“ osoblje (obučeno osoblje s dodatnom odgovornošću i neophodnom obukom) – ovo podrazumeva multiagencijsku obuku.
- Kompletno osoblje, kao deo postojeće obuke o zaštiti – moraju se uključiti protokoli o razmeni informacija i stručni razgovori.

Ključne poruke i preporuke

- Upotrebiti studije slučaja iz stvarnog života, po potrebi, zadržavajući anonimnost:
  - ovako smo prepoznali znake;
  - kakva je pozadina radikalizovane osobe?
  - ovo smo uradili;
  - to se dogodilo;
  - šta je trebalo da uradimo drugačije?
- Voditi računa da nastavnici rade sa dokumentovanim studijama slučaja umesto da dobijaju informacije samo iz medija.
- Nastavnicima je potreban ovaj tip obuke pre nego što počnu da rade sa decom na ovu temu.
- Nastavnici ne bi trebalo da sebe vide kao izolovane aktore kada je reč o radikalizaciji u njihovoj školi ili okruženju. Deca i porodice ne treba da budu osramoćeni ili „demonizovani“; opcija je čuvanje anonimnosti tko razgovora sa stručnim partnerima.
- Povezivanje sa decom je presudno, ali ne u preteranoj meri! Deca provode više vremena sa svojim nastavnicima u školi nego sa roditeljima, pa zbog toga nastavnici treba da prođu ovu obuku.
- Direktna obuka je efikasnija od onlajn obuke. Promena stavova obično nije moguća putem interneta.
- Razvijanje zajedničkih vrednosti, uključujući kulturu zdravlja i bezbednosti.
- Proces sprečavanja radikalizacije do nasilnog ekstremizma treba tretirati kao sprečavanje ostalih vrsta vrbovanja/regrutovanja zbog nebezbednih/štetnih posledica, npr. seksualnog iskorišćavanja dece.
- Uključiti praksu razmišljanja kako bi se obezbedio stalni napredak.
- Utvrditi stručni kodeks ponašanja.

Primeri

- Škole i bezbednost: videti <https://www.schoolenveiligheid.nl/> (Holandija)
- Kliknuti i proveriti (Austrija).
- WRAP (Radionica za podizanje svesti i prevenciju, Velika Britanija).

4. Kako pretvoriti škole u bezbedni i demokratski mikrokosmos društva?

Zbog čega je ovo važno za škole?

Učenici mogu da nauče kako da postanu demokratski (aktivni) građani u bezbednom okruženju. Oni uče o demokratskoj strukturi i upoznaju se s njom. Učenicima se pokazuju demokratski načini promene njihovog okruženja. Nastavnik stvara pojam „mi“. Stvaranje mikrokosmosa demokratskog društva nije isto što i stvaranje mikrokosmosa bezbednog društva. Bezbednost se odnosi na pedagoške veštine nastavnika, dok se demokratija odnosi na način organizacije škole.

Treba da se usredsredimo na podsticanje demokratske otpornosti. Demokratska vitalnost zavisi od aktivnog građanstva i sposobnosti za obnovu uprkos izazovima; radikalne ideje i kritičko razmišljanje su ključne snage za obnavljanje i prilagođavanje. Aktivno učešće u debati podstiče prilagođavanje i obnovu društva.

Koji je cilj ove vrste obuke?

Ova vrsta obuke postavlja sledeće ciljeve.

- Upoznati celokupno nastavno osoblje s vrednošću demokratske škole u demokratskom društvu i obezbediti alatke za uspostavljanje uslova za demokratsku školu. Razumeti osnovne principe demokratije, kako formalne, tako i neformalne.
- Nastavnici i ostalo školsko osoblje treba da bude svesno svojih važnih uloga kao ključnih članova demokratske škole.
- Poznavati strategije i praktična rešenja za stvaranje demokratske kulture i školske politike u učionici i na nivou čitave škole.

Ko je ciljna grupa?

- Direktori škola.
- Celokupno nastavno osoblje.
- Predstavnici roditelja i učenika mogu da učestvuju u ovakvom programu obuke.

Ključne poruke i preporuke

- Učenje o demokratiji i pripadnosti društvu znači pre „raditi“ nego „znati“. Delotvornije je lično doživeti lekciju umesto slušati o njoj.
- Uspostavlja školski etos.
- Treba da bude fluidno i podložno promeni.
- Treba da predstavlja nacionalne dijaloge i razgovore.
- Razumeti da demokratija podrazumeva mnogo više od dobijanja većine glasova.
- Razumeti da je demokratija organizovani konflikt; nije moguće postići dogovor između svih strana, o svim temama i u svakom trenutku.

5. Fizička bezbednost

Zbog čega je ovo važno za škole?

Direktori, nastavnici i učenici treba da se pripreme za napad (npr. napadač u školi) u nadi da će na minimum smanjiti posledice ukoliko se napad zaista dogodi. Na primer, ovakva obuka podučice osoblje i učenike kako da se sklone u učionice.

Koji je cilj ove vrste obuke?

Ova vrsta obuke postavlja sledeće ciljeve:

- sprovesti procenu rizika od incidenata;
- razumeti različite modele intervencije: nasilje, evakuacija ili zatvaranje;
- znati šta treba uraditi u svakom slučaju i koju ulogu će preuzeti ostale ustanove;
- znati kako se zaštititi u učionicama u slučaju terorističkog napada;
- znati gde su izlazi za slučaj opasnosti;
- znati šta treba uraditi ako polarizacija preraste u nasilje među učenicima;
- naučiti kako pobeći, sakriti se ili čak pružiti otpor.

Ko je ciljna grupa?

- Ključno osoblje koje treba obučiti za upravljanje rizicima po fizičku bezbednost kako bi se unapredile postojeće veštine i znanje osoblja koje je trenutno zaduženo za zdravlje i bezbednost.
- Celokupno osoblje koje treba da ima redovnu obuku o podizanju svesti i proceni rizika, gde se sije vode obučeni kadrovi.

Ključne poruke i preporuke

- Utvrditi lokalne multiagencijske protokole pokretanjem diskusija s relevantnim ustanovama kao što su policija, vatrogasna služba i lokalna uprava.
- Ključ za to je procena rizika.
- Protokoli treba da budu u obliku drveta za komunikaciju, kako se detalji ne bi čuvali samo na jednom mestu koje možda nije dostupno.
- Drvo odgovornosti koje određuje ko šta treba da radi.
- Dodela praktičnih odgovornosti: raščišćavanje hodnika, komunikacija sa štampom, društvenim medijima i roditeljima.

Primeri

- Principi za bezbednost: Beži, sakrij se i kaži (sadašnji model Ministarstva unutrašnjih poslova, Velika Britanija)

C. Veštine za suočavanje s današnjim izazovima

6. Medijska pismenost, lažne vesti i zavere

Zbog čega je ovo važno za škole?

Tinejdžeri koji su preterano izloženi tehnologiji (pametni telefoni i društvene mreže) poznati su kao „skrinejdžeri“. Njihov odnos sa vršnjacima i ostalima često je neraskidivo povezan sa upotrebom mobilnih telefona. Telefoni im takođe obezbeđuju neprekidan priliv informacija iz zvaničnih novinskih agencija. Sve više, međutim, one pružaju razne tipove redistribuiranih „alternativnih činjenica“, tračeve, pa čak i namerno konstruisane lažne vesti i teorije zavere čiji je cilj dezinformisanje i destabilizacija društava i zajednica.

Istovremeno, ova tehnologija se može iskoristiti u pozitivne svrhe, za kampanju među vršnjacima i ostale oblike civilnog angažmana.

Koji je cilj ove vrste obuke?

Za nastavnike, i u didaktičkom i u pedagoškom smislu, moraju važiti iste kompetencije kada je reč o medijskoj i informacionoj pismenosti. Kompetencije su preuzete iz UNESCO publikaciju „Smernice za medijsku pismenost za nastavnike“⁵ i podrazumevaju sledeće:

- razumeti ulogu i funkcije medija u demokratskim društvima;
- razumeti uslove u kojima mediji mogu da obave svoje funkcije;
- kritički vrednovati medijske sadržaje u svetlu funkcije medija;
- povezati se s medijima radi sopstvenog izražavanja i demokratskog učešća;
- revidirati veštine (uključujući informacione i komunikacione tehnologije ICT) neophodne za izradu sadržaja generisanog za korisnike.

Ko je ciljna grupa?

- Nastavnici i rukovodstvo škole.

Ključne poruke i preporuke

- Bilo bi atraktivno i podsticajno da učenici predstavljaju nastavnicima svoje onlajn svetove, tehnologije i platforme.
- Uzimajući u obzir to da medijsku pismenost treba integrisati i uskladiti s tradicionalnim nadležnostima u vezi s građanstvom, kritičkim mišljenjem i ulogom novinskih i medijskih kuća, obuka treba da se izgradi na ulogama za nastavnike, a ne na čudesnom svetu tehnologije.

Primeri

Videti UNESCO publikaciju „Smernice o medijskoj pismenosti za nastavnike“ zbog primera i praktičnih saveta.

⁵ Videti <http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001929/192971e.pdf> (Wilson, C., Grizzle, A., Tuazon, R., Akyempong, K., & Cheung, C. K. (2013). *Smernice o medijskoj pismenosti za nastavnike* UNESCO)

7. Obuka o depolarizaciji, tenzije u društvu, ulaganje u mir i socijalnu stabilnost

Zbog čega je ovo važno za škole?

Izgraditi most između subjekata i podržati zajedničke vrednosti. Upravljati sukobima identiteta i izgraditi koheziju. Uspostaviti bezbedan i konstruktivan dijalog i potkrepiti ga argumentima.

Koji je cilj ove vrste obuke?

- Objasniti nastavnicima rizik od polarizacije i mehanizme koji podstiču i ubrzavaju polarizaciju.
- Razviti stav i veštine za rešavanje sukoba: Kako upravljati emocijama i sukobom, kako se ponašati u takvoj situaciji?
- Stvoriti zajednicu praktičara i promovisati uzajamno/saradničko učenje.
- Pomoći nastavnicima da ostvare svoje uloge kao nastavnici i edukatori.
- Podići svest o vrstama sukoba koje postoje i kako primeniti upravljanje sukobima i usredsrediti se na veštine.
- Pomoći nastavnicima da nauče kako da slušaju i razumeju, i podučiti učenike kako da upravljaju sopstvenim osećanjima.

Ko je ciljna grupa?

Postoje dva nivoa ciljne grupe u ovoj vrsti programa obuke.

Prvi nivo

- Čitava škola.
- Školska zajednica: rukovodioci škole, nastavnici, edukatori, pomoćno osoblje, zainteresovane strane (socijalni radnici).

Drugi nivo

- Tim dobrovoljaca koji razvijaju stručnost.
- To ne mogu da urade zbog društvenih tenzija i društvenih problema. Za rešavanje polarizacije neophodan je i doprinos društva.

Ključne poruke i preporuke

- Učvrstiti i osnažiti obrazovnu zajednicu.
- Obezbediti podršku, veštine i znanje o (de)polarizaciji.
- Pronaći zlatnu sredinu između direktnog suočavanja s konfliktom i bežanja od njega.
- Škole moraju da znaju ko su partneri/stručnjaci u različitim oblastima.
- Obuka za osnovne veštine podržaće čitavu zajednicu u školi.
- Obuka mora da obuhvati iskustvene metode; ne treba da bude samo informativni proces.
- Obuka se mora prilagoditi kontekstu svake pojedinačne škole.

Primeri

- Obuka o upravljanju depolarizacijom.

8. Bavljenje kulturama, religijom, ideologijom i identitetom

Zbog čega je ovo važno za škole?

Škola je mikrokosmos društva u kome se vode velike debate o identitetu. Različite kulture i religije su važan deo izgradnje identiteta koji se bavi pitanjem: „Ko sam ja?“ Raznovrsnost učenika treba uzeti u obzir, a identiteti treba da budu inkluzivni, a ne isključivi. Kada učenici osećaju da im je identitet „na udaru“, to je dobra početna tačka za rad sa njima. Škole mogu pokušati da se izbore s razlikama ili mogu potražiti sličnosti i usredsrediti se na ono zajedničko što učenici imaju. Ideologija jednakosti trebalo bi da bude deo školskog etosa.

Koji je cilj ove vrste obuke?

- Povećati sposobnost nastavnika da naprave okruženje u kojem učenici mogu da izraze svoje poglede i da pokrenu teme koje su im važne;
- Baviti se razlikama;
- Podići svest o temama identiteta (na osnovu ličnih priča).
- Učiniti da svi osećaju da su uključeni.
- Povećati sposobnost učenika da saraduju.
- Pojedini nastavnici treba da budu svesni ideologija o nejednakosti
- Nastavnici treba da budu svesni sopstvenih predrasuda, kompetencija i ovlašćenja.
- Naučiti osnove o identitetu i ideologiji i kako to integrisati u određeni predmet.

Ko je ciljna grupa?

Definisane su dve ciljne grupe.

1. Svi nastavnici treba da nauče kako se stvara kultura inkluzivnosti i kako da ne pogoršavaju situacije.
2. Stručnjaci treba da steknu obrazovanje o identitetu, ideologijama, o načinu kako da olakšaju kontroverzne debate, načinu oslobađanja isključivosti.

Ključne poruke i preporuke

- Školski identitet možda je u sukobu s individualnim identitetom. Fokus treba staviti na način na koji identiteti mogu da funkcionišu zajedno.
- Ulični identitet treba držati van škole, a učenicima se mora pomoći da razumeju zašto.
- Moramo uzeti u obzir da identitet dominira u odnosu na „drugu“ nacionalnost odnosno religiju.
- Usredsređivanje na školski identitet može da pomogne u ublažavanju preterane (štetne) opsednutosti nacionalnim i verskim identitetom.
- Nastavnici koji se plaše ili ne žele dodatne obaveze mogu se ubediti kada im se objasni da je u njihovom interesu da spreče probleme u ponašanju, kao što su nasilje ili nedostatak discipline u učionici (ako se pravilno sprovede, ova obuka može da pomogne i u upravljanju drugim vrstama ponašanja).

- Početna tačka je razmišljanje nastavnika o sopstvenom identitetu i predrasudama: ideje koje su usvojili iz sopstvenog okruženja i kako to utiče na njihov rad. Tako se povećava svest.
- Primeniti metode kulturalne pedagogije (kao što su slikarstvo, muzika i pozorište) da bi se prepoznale i negovale kulturološke prednosti.
- Imati na umu da se diskusije o ljudskim pravima često koncentrišu samo na verske ili nacionalne aspekte: to je suviše uzak način shvatanja i treba ga proširiti.
- Iskoristiti popularne reference kulture (kao što su fudbaleri i pevači).
- Iskoristiti učenike rukovodioce (dati učenicima odgovornosti).
- Usredsrediti se na interakciju od dna do vrha hijerarhije.

Primeri

- Podeliti najbolje prakse, kao u sledećem primeru:
  - pokazati u razredu slike različitih identiteta;
  - svaki učenik piše o različitim identitetima;
  - fotografisati identitete u vašoj zajednici;
  - primeniti kulturološke i ekspresivne metode.
- „Dialog macht Schule“: vršnjački multiplikatori različitog porekla (Nemačka).
- Lična istorija (biografske metode).
- Uspostaviti program razmene između škola s učenicima iz različitih sredina.

Opšte preporuke

1. Minimum zahteva za obuku: treba imati, lepo je imati

Uopšteno govoreći, učenje i razmišljanje o školskom etosu i osnovnim vrednostima treba da bude stalni proces. Uprkos tome, svim školama treba da se obezbedi barem neka obuka o sprečavanju radikalizacije.

Ta obuka treba da sadrži sledeće elemente.

1. Dobra priprema

- Jasna očekivanja koja su prethodno podeljena s učesnicima.
- Domaći zadatak/pripremni rad treba da bude utvrđen unapred za sve učesnike. Na primer, pripremite pitanje ili studiju slučaja, ili pročitajte ovaj dokument.
- Postavite niske barijere za učešće. Sesija obuke na početku treba da traje maksimalno dva sata. Kada probudite interesovanje, sledeća sesija obuke može da traje duže.
- Postarajte se da uprava/rukovodioci škole podrže obuku.

2. Direktno okruženje sa stručnom obukom

- Direktna obuka stvara zajedničko razumevanje i prostor za razgovor.
- Nađite stručnog instruktora koji ima kredibilitet i ume da podeli primere iz relanog života.

3. Usredsređivanje samo na sprečavanje radikalizacije

- Usredsređivanje samo na sprečavanje radikalizacije i uloga nastavnika u tome: „Koja je tema, koji su znaci i šta mogu da učinim po tom pitanju?“
- Omogućiti znanje, veštine i razmišljanje.

4. Praktično

- Obezbediti praktične alatke i radni materijal.

5. Specijalno prilagođeno

- Prilagoditi se problemima, nivou znanja i stepenu rizika u školi.

6. Poruka: „To je izvodljivo“

- Obuka bi trebalo da poruči sledeće: „Ovo je izvodljivo: kao nastavnik, ispunjavaš zahteve – ne moraš da budeš stručnjak za radikalizaciju da bi ovo uradio.“
- Stvoriti osećaj zajedništva, jasno naglasiti da izazove ne može da reši samo jedna osoba, učiniti da učesnici osećaju da imaju podršku.

2. Razmatranja za pokretanje programa obuke

Na sastanku u Helsinkiju izneta su različita razmatranja i preporuke.

Iako je većina njih već obuhvaćena u prethodnim poglavljima, neke od uopštenijih napomena su navedene u nastavku.

- Odlučite šta su vaši prioriteti.
- Unapred porazgovarajte o raspoloživom vremenu (okviru).
- Uspostaviti ravnotežu različitih tipova ekstremizma.
- Koristiti primere iz realnog života jer su verodostojniji.
- Instruktori treba da budu stručnjaci s kredibilitetom.
- Nastavnici se mogu uključiti u ovu šemu: na primer, mogu da predstavljaju problematične situacije s kojima se suočavaju ili slučajeve zbog kojih su zabrinuti.
- Mora se pripremiti način na koji će obuka biti prenetu u svakodnevni posao. Obuka mora da bude praktična kako bi nastavnici mogli da je iskoriste.
- Pitati organizatore drugih programa obuke kako sprovode ciljeve obuke i kako procenjuju stepen u kojem su ciljevi ostvareni.
- Obuka treba da bude privlačna kako bi podstakla učešće: mnogo su efikasniji interaktivni programi s igranjem uloga i vežbama koje se sprovode individualno ili u malim grupama.
- O stavovima se ne može diskutovati u vidu predavanja. Vežbe su neophodne da bi ljudi prepoznali sopstvene predrasude, uverenja i stavove.
- Ako obuka ima za cilj sticanje novih veština, te veštine se moraju uvežbati, bilo u okviru grupe ili s glumcem.
- Nastavnici treba da budu uključeni u organizaciju programa obuke. Početna obuka za nastavnike može se pripremiti uključujući same nastavnike i započeti izazovima s kojima se oni suočavaju.
- Treba razmotriti da li je obuka dobrovoljna ili obavezna; postoje prednosti i nedostaci u oba slučaja.
- Iskustvo pokazuje da dobrovoljna obuka ima održiviji efekat.
- Počnite sa „problemom“: kratak jednosatni program s dobrim vežbama može dovesti ljude u kontakt s emocijama, što će olakšati njihovo praćenje u narednim obukama.
- Mešovita obuka: ako pojedinci učestvuju kao tim (npr. nastavnik, direktor škole i roditelj), oni imaju autoritativnu prednost da naprave promena.

Translated within:

